

PRO MEMORIA

Źródło: https://d-nm.ppstatic.pl/kadr/k/r/29/5e/54b96252b25cf_o,size,933x0,q,70,h,637531.jpg (18.01.2017)

Profesor Lech Trzeciakowski (1931–2017). In Memoriam

W dniu 7 stycznia 2017 roku w Poznaniu zakończył swoje pracowite i niezmiernie godne życie Honorowy Obywatel Miasta Poznania¹ wybitny niemcoznawca prof. zw. dr hab. Lech Trzeciakowski.

Lech Trzeciakowski urodził się 24 grudnia 1931 roku w Poznaniu w rodzinie o tradycjach patriotycznych. Ojciec, Marian Trzeciakowski (1898–1977) był urzędnikiem a matka Stefania z Dębickich zajmowała się domem. Ojciec jako powstaniec Wielkopolski 1918/1919 zaszczepił w synu miłość do Wielkopolski i Polski oraz rozbudził zainteresowania historyczne. W 1938 roku rozpoczął edukację w szkole powszechnej, którą kontynuował w okresie okupacji niemieckiej 1939–1945 na tajnych kompletach². Po wypędzeniu Niemców w lutym 1945 roku wznowił naukę w szkole powszechnej, a miesiąc później zdał egzamin wstępny do

¹ „Gazeta Wyborcza Poznań”, nr 149 (7272) z 29 czerwca 2011, s. 3; D. Matelski, *Honory dla profesora Lecha Trzeciakowskiego – badacza Polonii w Niemczech*, „Przegląd Polsko-Polonijny” 2011, nr 2, s. 290–294.

² Wspominał o tym w 2011 r. w filmie powstałym na UAM pt. *Wybitne postacie Uniwersytetu*. Zob. <https://www.youtube.com/watch?v=c309J548dzQ> (18 I 2017).

Gimnazjum im. Karola Marcinkowskiego w Poznaniu (obecnie I Liceum Ogólnokształcące im. K. Marcinkowskiego) – szkoły średniej szcycącej się nie tylko wysokim poziomem nauczania, ale także bogatymi tradycjami patriotycznymi. W szkole średniej należał do XIV Szczepu Harcerskiego „Błękitna Czternastka” im. hetmana Stanisława Żółkiewskiego. W maju 1951 roku uzyskał tam maturę i od 1 września tegoż roku rozpoczął pracę w Szkole Powszechnej nr 46 na Osiedlu Warszawskim w Poznaniu, a po dwóch miesiącach został rekomendowany przez kierownika szkoły Albina Plewę (1892–1975) na studia historyczne na Uniwersytecie Poznańskim z jednoczesnym obowiązkiem nauczania w Szkole Powszechnej Nr 5 dla Pracujących w Poznaniu-Kobyłepolu (dawnym majątku hrabiów Mycielskich)³.

Studia historyczne I i II stopnia odbył na Uniwersytecie Poznańskim (od 1955 Uniwersytet im. Adama Mickiewicza) w latach 1951–1955 i pod kierunkiem prof. Witolda Jakóbczyka (1909–1986)⁴ przygotował pracę magisterską dotyczącą politycznego ruchu mieszczańskiego w Poznaniu pod pruskim zaborem. W tymże roku został pracownikiem naukowo-dydaktyczny w Instytucie Historii Uniwersytetu im. Adama Mickiewicza w Poznaniu. Od 1951 do 1956 roku należał do Związku Młodzieży Polskiej na UAM, a w latach 1955–1990 był na UAM szeregowym członkiem PZPR. Na Wydziale Filozoficzno-Historycznym UAM w 1959 roku uzyskał doktorat na podstawie rozprawy pt. *Polityka polskich klas posiadających w Wielkopolsce w erze Capriviego (1890–1894)* napisanej pod kierunkiem prof. Witolda Jakóbczyka. W 1964 roku habilitował się w oparciu o rozprawę: *Walka o polskość miast Poznańskiego na przełomie XIX i XX wieku*. W 1973 roku został profesorem nadzwyczajnym, a w 1981 roku profesorem zwyczajnym. W Instytucie Historii UAM w latach 1972–1978 był kierownikiem Zakładu Historii Kultury, a w latach 1978–2001 kierował Zakładem Historii Polski XIX–XX wieku. W latach 1974–1991 kierował ponadto Zakładem Badań nad Polonią Zagraniczną Polskiej Akademii Nauk⁵. Od 1973 do 1978 roku dyrektorował Instytutowi Zachodniemu w Poznaniu, z której to funkcji został odwołany 31 grudnia 1978 roku w odwecie władz PRL za wypromowanie magisterium Adama Michnika, którego za wydarzenia marcowe 1968 roku relegowano z Uniwersytetu

³ Zob. D. Matelski, *Siedemdziesiąt lat służby Polsce (1936–2006). Dzieje Szkoły Powszechnej i Podstawowej nr 46 w Poznaniu*, Poznań 2007, s. 65–66 i 316. Omówienie książki zob. Witold Chmielewski (Piotrków Trybunalski), „Przegląd Historyczno-Oświatowy”, R. 51, nr 3/4 (202), Warszawa 2008, s. 235–237.

⁴ Zob. L. Trzeciakowski, *Witold Jakóbczyk*, „Kwartalnik Historyczny”, nr 2 (94), 1988, s. 327–330.

⁵ Zob. J. Topolski, W. Molik, K.A. Makowski, *Słowo wstępne [o Lechu Trzeciakowskim]*, [w:] *Ideologie – poglądy – mity w dziejach Polski i Europy XIX i XX wieku. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Lechowi Trzeciakowskiemu w 60 rocznicę urodzin*, red. J. Topolski, W. Molik i K. A. Makowski, Poznań 1991, s. 5–8; K. A. Makowski, W. Molik, *Od Redakcji [o Lechu Trzeciakowskim]*, [w:] *W kręgu polityki. Polacy – Niemcy w XIX wieku*, red. K. A. Makowski i W. Molik, Poznań 2002, s. 7–8.

Warszawskiego – recenzentem był prof. Jerzy Topolski, 1928–1998). Po przejściu na emeryturę w 2001 roku pracował jeszcze kilka lat na Wydziale Historycznym na ½ etatu oraz od 2001 roku był profesorem Wyższej Szkoły Nauk Humanistycznych i Dziennikarstwa w Poznaniu, gdzie kierował Katedrą Historii. W latach 1990–2005 był kolejno sekretarzem generalnym, wiceprezydentem i prezydentem *Commission Internationale des Études Historiques Slaves*. Zasiadał w wielu redakcjach naukowych czasopism polskich i zagranicznych.

W okresie 55 lat pracy na Uniwersytecie im. Adama Mickiewicza w Poznaniu wypromował ponad 300 magistrów i ponad 20 doktorów. Uczniami profesora byli i są m.in.: prof. Witold Molik, dr hab. Jerzy Kozłowski (1929–2010), prof. Krzysztof A. Makowski, dr hab. Czesław Pest (1965–2006), dr hab. Przemysław Matusik, dr hab. Jerzy Kołacki. Był także recenzentem w kilku postępowaniach o tytuł profesora, kilkunastu habilitacjach i ponad trzydziestu doktoratach.

Profesor Lech Trzeciakowski był autorem ponad 300 publikacji naukowych i popularnonaukowych⁶, w tym książek: *Polityka polskich klas posiadających w Wielkopolsce w erze Capriviego (1890–1894)* (Poznań 1960); *Wybór tekstów do dziejów kultury Wielkopolski*, red. Roman Pollak (Poznań 1962 – współautorstwo); *Walka o polskość miast Poznańskiego na przełomie XIX i XX wieku*, (Poznań 1964); *W dawnym Poznaniu. Fakty i wydarzenia z dziejów miasta do 1918 roku*, (Poznań 1969 – wspólnie z Zygmuntem Borasem); *Kulturkampf w zaborze pruskim*, (Poznań 1970); *W dawnym Poznaniu. Fakty i wydarzenia z dziejów miasta do 1918 roku* (wyd. II rozszerzone, Poznań 1971 – wspólnie z Zygmuntem Borasem); *Pod pruskim zaborem 1850–1918* (Warszawa 1973); *W dawnym Poznaniu. Fakty i wydarzenia z dziejów miasta do 1918 roku* (wyd. III Poznań 1974 – wspólnie z Zygmuntem Borasem, 1927–2008); *Niemcy w Poznańskim wobec polityki germanizacyjnej 1815–1920*, red. Lech Trzeciakowski (Poznań 1976); *Nauka i publicystyka wobec problematyki niemieckiej* (Poznań 1977); *Rola Wielkopolski w dziejach narodu polskiego. Księga pamiątkowa dedykowana prof. Witoldowi Jakóbczykowi w 70 rocznicę urodzin* (Poznań 1979 – redakcja wspólnie ze Stanisławem Kubiakiem); *RFN – PRL. Bilans stosunków wzajemnych. Problemy i perspektywy normalizacji*. Red. Lech Trzeciakowski (Warszawa 1979); *Polacy w historii i kulturze Europy Zachodniej. Słownik biograficzny* (Poznań 1981 – redakcja wspólnie z Krzysztofem Kwaśniewskim); *Spółeczny ruch kulturalny. Tradycja a współczesność. Materiały i studia do dziejów kultury w Wielkopolsce* (Poznań 1981 – redakcja wspólnie z Dzierżymirem Jankowskim); *W dziewiętnastowiecznym Poznaniu. Życie codzienne miasta 1815–1914*, (Poznań 1982 – wspólnie z żoną Marią Trzeciakowską); *Powstanie listopadowe a problem*

⁶ Zob. M. Jackowska, *Bibliografia prac profesora Lecha Trzeciakowskiego za lata 1955–1991 [nr 1–166]*, [w:] *Ideologie – poglądy – mity w dziejach Polski i Europy...*, s. 9–21; A. Hinc, *Bibliografia prac profesora Lecha Trzeciakowskiego za lata 1990–2001 [nr 154–246]*, [w:] L. Trzeciakowski, *W kręgu polityki. Polacy – Niemcy...*, s. 9–16.

świadomości historycznej, red. Lech Trzeciakowski (Poznań 1983); *Z dziejów szpitali poznańskich* (Poznań 1983); *La formazione dello stereotipo del tedesco nella società Polacca del sec. XIX* (Perugia 1987); *W dziewiętnastowiecznym Poznaniu. Życie codzienne miasta 1815–1914*, (wyd. II, Poznań 1982 – wspólnie z żoną Marią Trzeciakowską⁷); *The Kulturkampf in Prussian Poland, East European Monographs* (New York 1990); *Polen im europäischen Mächtesystem des 19. Jahrhunderts. Die „Konvention Alvensleben“ 1863* (Diesterweg 1994 – wspólnie z Karlem-Ernstem Jeismannem); *Dzieje Poznania*, t. II, cz. I: *Lata 1793–1918* (Poznań 1994 – redakcja wspólnie z Jerzym Topolskim); *Dzieje Poznania*, t. II, cz. II: *Lata 1918–1945* (Poznań 1998 – redakcja wspólnie z Jerzym Topolskim); *Kwestia polska w polityce mocarstw europejskich w XIX wieku: konwencja Alvenslebena z 8 lutego 1863* (Warszawa 1998 – wspólnie z Karlem-Ernstem Jeismannem); *Poland between the Soviet Union and Germany* (Tokio 1999); *Samomodernizacja społeczeństw w XIX wieku: Irlandczycy, Czesi, Polacy* (Poznań 1999 – redakcja wspólnie z Krzysztofem A. Makowskim); *W kręgu polityki. Polacy – Niemcy w XIX wieku* (Poznań 2002)⁸; *Dzieje polityczne – kultura – biografistyka. Studia z historii XIX i XX wieku ofiarowane prof. Zbigniewowi Dworeckiemu* (Poznań 2002 – redakcja wspólnie z Przemysławem Matusikiem); *Posłowie polscy w Berlinie 1848–1928* (Warszawa 2003); *Czerwiec '56 – Poznań '56. 50 rocznica powstania poznańskiego czerwca* (Poznań 2006); *Krocząc gościńcem wytyczonym przez Karola Marcinkowskiego* (Poznań 2007 – wspólnie z Witoldem Jakóbczykiem); *Otto von Bismarck* (Wrocław 2009).

Większość swoich publikacji naukowych poświęcił Polakom w Niemczech. Skupił się na ich położeniu jako mniejszości narodowej w okresie zaborów, czego zwieńczeniem była monografia wydana w 2003 roku pt. *Posłowie polscy w Berlinie 1848–1928*. Współredagował także wydany w 1981 roku słownik biograficzny pt. *Polacy w historii i kulturze Europy Zachodniej*. Na temat Polonii niemieckiej wygłaszał referaty w Bielefeld, Bonn, Hanowerze, Kilonii, Kolonii, Monachium, Saarbrücken, Tybindze, Moguncji, Darmstadt, Halle, Lipsku, Wiedniu, Londynie, a także w USA i Kanadzie. Aktywnie uczestniczył także w pracach Wspólnej Niemiecko-Polskiej Komisji Podręcznikowej⁹. Za osiągnięcia organizacyjne był odznaczony m.in. Krzyżem Kawalerskim, Oficerskim i Komandorskim Orderu Odrodzenia Polski; zaś naukowo był laureatem: Nagrody Herdera odebranej

⁷ Zob. G. Banaszekiewicz, *Nagrody Miasta Poznania w dziedzinie kultury i sztuki za rok 1984*, „Kronika Miasta Poznania”, nr 4, 1985, s. 84–85; <http://www.poznan.pl/mim/wm/3-laureaci-nagrod-m-poznania-i-województwa,p,15816,16344,16418.html> (18 I 2017).

⁸ Rec. D. Matelski, „Przegląd Historyczny”, t. XCIV, 2003, z. 2, s. 225–228; tenże, „Kronika Wielkopolski” 2003, nr 2 (106), s. 134–147.

⁹ Zob. K. Ruchniewicz, *Enno Meyer a Polska i Polacy (1939–1990). Z badań nad początkami wspólnej komisji podręcznikowej PRL–RFN*, Wrocław 1994 [rec. D. Matelski, „Studia Historica Slavo-Germanica”, t. XX, (1995) 1996, s. 220–223].

w Wiedniu, Państwowej Nagrody I stopnia (zbiorowa), Nagrody Naukowej Miasta Poznania (wspólnie z prof. Jerzym Topolskim)¹⁰.

Od 1955 roku był mężem historyczki i polonistki Marii Trzeciakowskiej (1928–1989)¹¹ i ojcem psycholożki Aleksandry (ur. 1956), artysty Zbyszka (1957–2006). Na początku lat pięćdziesiątych XX wieku ożenił się z córką artysty-malarza Józefa Krzyżańskiego (1898–1987)¹² – Ewą.

Prof. Lech Trzeciakowski został pochowany 14 stycznia 2017 roku na Cmentarzu Zasłużonych Wielkopolan w Poznaniu. W imieniu władz miasta pożegnał profesora prezydent Jacek Jaśkowiak, władz uniwersyteckich rektor UAM dr hab. Andrzej Lesicki, a Instytutu Historii UAM – wicedyrektor i uczeń zmarłego dr hab. Przemysław Matusik, którzy złożyli kondolencje wdowie Ewie Krzyżańskiej-Trzeciakowskiej. Zmarłego odprowadziło na miejsce wiecznego spoczynku ponad 300 osób.

Dariusz Matelski

Uniwersytet im. Adama Mickiewicza w Poznaniu, Instytut Wschodni

¹⁰ Zob. <http://www.poznan.pl/mim/main/2011,p,23774,23775,23782.html> (18 I 2017).

¹¹ Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Maria_Trzeciakowska (18 I 2017).

¹² Był uczniem i asystentem Józefa Pankiewicza w Paryżu w latach 1924–1929. Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/J%C3%B3zef_Krzy%C5%BCa%C5%84ski (18.01.2017); *Wielkopolski Słownik Biograficzny*, red. A. Gąsiorowski, J. Topolski, Warszawa-Poznań 1981, s. 388–389; *Wydarzenia w Poznaniu*, „Kronika Miasta Poznania”, nr 4, 1988, s. 157.